

Jegyzetek az ormánsági és drávaszögi tájnyelvről

Baranyai Júlia

Sem más, sem Kiss Géza, az Ormánság rajongója, nem említi meg a szomszédos drávaszögi magyarokat. Hidvégi János sem utal rájuk könyvében, s Kodolányi János, az Ormánság szerelmese is hallgat róluk. Szeretettel megírt könyveikben Siklós alatt szigorúan lezárul a Dráva menti Ormánság különös, sajátos, pusztuló világa, pedig a drávaszögi tájnyelv, a néplélek minden megnyilvánulása arra vall, hogy a drávaszögi magyaroknak valamikor igen sok közül volt ehhez a körülhatárolt, külön világhoz. Az Ormánság világa korántsem zárult le Siklósnál, és sajátos, rejtélyes lelkisége itt él a Drávaszög népében is.

Kétségtelen, hogy a Drávaszög néprajzilag az ormánsági világ folytatása, s népük valamikor testben-lélekben együvé tartozott. A török kivonulása után az elpusztult magyar falvak helyébe német telepes falvak ékelődtek a szorosan összetartozó, egyazon eredetű, sajátos erkölcsű és szemléletű nép közé, s azóta éli a Drávaszög lakossága a maga külön életét. A Drávaszöget úgyszólván csak 1942-ben fedezték fel, de akkor is csak mint külön, önálló népművészeti területet említik meg a drávaszögi fejkötőművészetre hivatkozva.

Az ormánsági* és drávaszögi tájnyelv sok közös szava hangosan beszél a hajdani közösségről, noha ezt a tájnyelvet nem halljuk a szövetkezeti gyűlések akadozó, keresett, nyilvánosságnak szánt, küszködő felszöla-

---

* Feltételezhetjük, hogy Kiss Géza nem ismerte a horvát nyelvet, s ezért szerepel Ormánsági Tájéztatóban sok szláv szó eredeti ormánsági szóként. Pl. bedák: buta, mafla; mögcérkad (crkati=cikákolva fuldokol, megfullad; cicamaca (harka); guga (kuga)=pestis; kajgona (kajgana)=tojásrántotta; puzsa (puž)=csiga; tigany (tiganj)=nyéllel ellátott serpenyő; kukulelé pedig bizonyosan a szláv *kuk ulete* indulatszóból származik, és ormánsági jelentése: az, aki nem beszél, gyámoltalan, tojásfejű.

lásaiban. Ez a nyelv a mezőkön, földeken, pincegádorokban éli életét, ahol az emberek munka közben, vagy az esti borozgatások meghitt hangulatában fesztelenül és gátlás nélkül beszélgetnek egymás között, ügyet se vetve a „helyes” beszédre. Ilyenkor Vörösmarton is „fágító” a fásfészter, mint az Ormánságban, „lábitó” a létra, „méhelbe” megy az inas, „besikút az ég”, ha egyetlen, egyszínű esőfelhő takarja be, „pásztás eső”, hirtelen elálló, újra kezdő eső esik, „merető” a zsákszerű emelőháló, „vejsz” a nádból készült rekeszték, „gebickél” (vergődik) benne a hal, „csösze” a selypítő kislány. „csumá”-val (csutkával) raknak tüzet, feles földet „vádol” (vállal) a szegényember, „bakháton”, az út közepén, két keréknyom között jár az ember a „göcsörtös” úton, „vakotás” (foltos) körtét eszik a gyerek, aztán „csingézik” (labdázik), nem váj lyukat, hanem „áj”, „hidegágyon”, halottaságyon fekszik a „szülike”, „onnand” jön valaki, „girizd” a gerezd, „ragyás esső” esik (fényes, estében csillogó eső), a szőlőlevél kipiroslik a helyén, ha megszárad, egy „akó” (50 l) bort adnak el, „rehútt” a rothadt fa, „pokla” a tehén borjútartója, sok „szármánt”-ot eszik a drávaszögi magyar is, „szé” (hiszen) azt szereti, „szívós” (nyirkos) az ágynemű, „durungot” ragad (dorongot) az ember, s „mutasztja” az utat, „paszítot” (komatátal) visz a komaasszony a Drávaszögben is ajándékkul a gyermekágyas asszonyoknak.

A Drávaszögben is úgy fejezték ki valaha csodálkozásukat, megbotránkozásukat a régiek, mint az Ormánságban: „Úgy hazudik, hogy a' má'mélység”.

Annak a kikutatása, hogy mennyiben egyezett hajdan az ormánsági tájnyelv a drávaszögivel, érdekes feladat lenne illetékesek számára. Bizonyára volt némi eltérés a kettő között. Külön feladatnak tekinthetnők annak a megállapítását, mennyit felejtett már el a Drávaszög népe a szomszédos tájnyelvből, hisz mindennap felejt valamit. A fent felsorolt szavakat is már csak az idősebbek használják; napjaik meg vannak számlálva. Feltűnő, hogy túl a szavakon, az ormánsági és drávaszögi népnyelv egyéb sajátosságaiban is megegyezik.

A dél-baranyai nyelv is csak félig öző, mint az ormánsági a nyugati széleken; kényér, de: Esőtt a hó. Ez a változatosság finomabb, kellemesebb zengésűvé teszi ezt a tájnyelvet a merev és egyhangú ezó nyelvjárásnál.

A mindennapi élet egyszerűbb cselekvéseit kifejező igék jelentő mód jelen idejének egyes és többbe szám 3. személyében a drávaszögi magyar is majdnem mindig -i, és -ik ragot használ: adi, adik, láti, látik, halli, hallik, jári, járik, báni, bánik.

Az ormánsági és drávaszögi tájnyelv egyaránt szereti, különösen asszonyai ajkán, a kicsinyítő -ca, -ce, -csa, -cse képzőt: halcsa, zsircsa, liscse, tejcsa, öregcsa, gyөрөkcse, nagyobbacska, akkoricsa. Még igét is képez vele: balligcsál, ballagcsikál, de még a melléknevet is fokozza e kicsinyítő képzőkkel: nagyobbcsább (ti. még mindig kicsi, de a kicsik között mégis egy kicsit nagyobbacska).

(Vörösmarton a bor főnevet is fokozzák: borabb. Ezt a leforrt, tisztuló, komolyodó borra mondják).

A kedveskedő kicsinyítő képzők hazája a Drávaszögben Kopács, talán mert a kopácsiak a vidék legkedvesebb, legnyájasabb emberei. Még fenyegetődéseikben is alkalmazzák a kicsinyítő képzőket, ha gyermekről van szó: „Vigyázz, mert összetöröm a csontikádat!” Néha a kicsinyítő képzős főneveket újabb kicsinyítő képzővel toldják meg (kissasszonykikám). A kopácsi nyelv melodikus hanglejtésével, játékosan felfelé kunkorodó kérdő mondataival érdemes lenne külön is foglalkozni hangtani szempontból.

A kedélyes karancsi ember is babcsát eszik és néha: Jó napcsát! kíván. A szárneveket is kicsinyítő képzővel mondják néha: „Tizenegyke vót, most csak hatka van”.

Gyakran mondanak a Drávaszögben egy l-lel használatos igéket két l-lel: üllök (ad analogiam: állók), s ez alkalmasint csak drávaszögi sajátosság. Vidékünkön is sokszor használnak az emberek gyakorító képzőt, akár Ormánságban: A gazda itt sem vet mindenkor, hanem vetőzik, nem vesz (bevásárol), hanem vövőzik, nem őszik, mégcsak nem is övöget, hanem övögetőzik: Édös fiam, lassan-lassan övögetőzzé, osztán ballagcsájjá!

A -nál, -nél rag mély alakja él csupán: Bergerékná (Bergeréknél).

A t-re végződő egytagú igék múlt idejében a drávaszögi magyar is kilöki a kötőhangot. Pl. futtam, futtál, futtatok, futtak. Pl. vettem (vettemem) búzát, vettünk (vetettünk) mákot. Éppen így: nyittam, köttem, üttem, juttam, süttem (Süttem egy kis kalácsot).

Viszont néhány 3. személyre végződő egytagú ige a participii praesens mintájára a múlt idő egyes szám 3. személyében kettőz így mindkét vidék nyelvében: vöttem (ti. vettem pénzért), vöttél, vövött. Éppen így a tesz ige 3. személyében: tövött, s a visz ige 3. személyében: vivött.

Érdekes igeragozása sajátosság, hogy a jelentő mód jelen idő többes szám első személyét mindig felszólító módú alakjában mondják (különösen Kopácson, Darócson): látok, látó, lát, *lássunk*, láttok, látnak. Adok, adó ad, *aggjunk*, adtok, adnak. Olvasok, olvasó, olvasol, *olvassunk*, olvasatok, olvasnak. Pl.: Maid nappa elolvassunk az újságot. Öregek vagyunk, nem lássunk má' jó. A jugoszláviai magyarság nyelvében is kezd elmosódni a határ a jelentő és felszólító mód között (pl.: Mi nagyon szeres-sük a levest), de a jugoszláviai magyar a felszólító mód tárgyvas ragozását használja a jelentő mód helyett, a baranyai tájnyelv pedig a felszólító mód alanyi ragozásával helyettesíti a jelentő mód többes számának 1. személyét.

Amint látiuk, az egyes szám 2. személyragját a legtöbb esetben — de nem mindig — úgy képezik, mint az ikes igéket, természetesen elhagyva az l-t. Te nem adó (adsz) nekem soha. A többes szám első személyében pedig mindkét vidék nvelve csak alanyi igeragozást ismer. Pl.: Aggyunk (tehát: adjuk) oda a hálót! Vögyünk le! (Vegyük le!).

Különös, hogy ez a jelenség Ormánságban és a Drávaszögben csak most kezd általánossá válni, mert öreg emberek is így mondják: Aggyok oda, vögyük le! Egészen sajátosságos jelenség, hogy a drávaszögi magyarság nyelve még ilyen késői módosulásaiban is követi az ormánsági tájnyelv árnyalatait.

-Uk, -ük, -juk, -jük helyett mindig és minden alakban -ik, -jik-et mond a drávaszögi és ormánsági magyar. Tehát: náluk, maguk, ruhájuk, malaccik (— malacuk és nem malacaik). Pl.: F'rópüt a galambjik.

A birtokos névmás és általában a birtokos ragozás többes száma 1. személyének nincs meg az irodalmi nyelven használt több birtokra mutató ragja, hanem így: mihénkek v. mienkek (mieink). Pl.: A mi gyere-künknek (gyerekeinknek).

Az ősbibb -un, -ün ragot a felszólító mód -on, -ön ragja helyett és a ked, ke előtt a Drávaszögben már nem használják (Mönnyün ked ennen!), amint hogy a ked-et is csak öregemberek szájából lehet még néha hallani.

A drávaszögi magyar már rég nem kettőzi a magánhangzókat, ami pedig az ormánsági és szlavóniai magyarság nyelvének sajátossága (Jaó reggét eédös apám!). A magánhangzók kettőzését az Ormánság nyugati községeiben is megszüntette az állandó érintkezés Somoggyal, s a

Drávaszögben talán akkor tűnt el, amikor a népviselet is, tehát nagyon régen, s már senki sem tudja megállapítani, kettőzték-e egyáltalán valamikor ezen a vidéken is a magánhangzókat.

A baranyaiak, különösen a kopácsiak már hosszú századok óta találkoznak az eszéki piacon a szlavóniai magyarokkal, de a két egészen különböző tájnyelv közös szavait mégsem tekinthetjük e futó és felületes találkozások eredményének, az egyezések bizonyosan régebbi kapcsolatokra utalnak.

Érdekes, hogy a nagyon elszigetelt szlavóniai magyarság nyelvének egyes szavai előfordulnak a drávaszögi tájnyelvben is: pl. seremonta (venyigerőzse), csinge (labda), csépké (pajkos).

Természetesen a drávaszögi nyelvjárásnak is megvannak a maga külön szavai, sajátosságai. Csak ezen a vidéken mondják a lompos asszonyra, a rendetlenkedő gyerekekre: szejmen. „Ne szejmenködj!” Szejmen törökül katonát, őrt jelent, a hódoltság korából fennmaradt török jövevényszó ez, s a garázdálkodó török portyázók emléke él benne. A kiskapuk fából készült, szögre járó kallantyúját nyilván csak a Drávaszögben nevezik „fürgető”-nek, a sütőlemezt „szahány”-nak. A szó alapja alkalmasint a szláv „suh” (száraz). A „szahány” szó nem szerepel Kiss Géza Ormánsági Tájéskötetében, de egyébként minden arra vall, hogy a drávaszögi tájnyelvben kevesebb a szláv eredetű szó, mint az ormánsági nyelvben. A kopácsiak gyakori *igyöm*-je ugyanaz, ami írásban az idézőjel, az imigyen, így ni szavak különös és szokatlan alakja, amikor hallott dolgokról kezdenek mesélni.

Nyilván csak a drávaszögi ember szokása, hogy a már nem egészen fiatal, vagy javakorabeli nőt kedveskedve *nénjének* szólítja. Ez a birtokos raggal ellátott megszólítás (pl. Várjon, Margit néne!) azt jelenti, hogy az illetőt nem találják még eléggé idősnek ahhoz, hogy néizzék. A megszólításnak ilyen alakjából mintha a szív tapintata, gyengédsége beszélne.

„Úgy sűrög-forog az udvarba, hogy csak úgy farkamlik” — dicséri unokamenyét a 84 éves, vörösmarti Bálint Judit néne. Farkamlik... Milyen szemléltető, kifejező, eredeti szó!

Minden haldokló sepei, daróczi, kopácsi öregasszonnyal a nyelvnek sok ilyen fordulata, eredeti szava, íze száll sírba örökre és visszahozhatatlanul.

